

בענין דעת הרמב"ם ואחרים בחידוש הסמיכה

(חליפת מכתבים)*

א

כס"ד

הרה"ג בצלאל נאור שליט"א

במאמרך כ"ברקאי" ובשיחתנו בע"פ טענת ששאלת חידוש הסנהדרין ע"י הסכמת החכמים תלויה בשאלת אם אליהו יבוא לפני ביאת המשיח או אחריה וכן אם הנביא שיבוא יהיה אותו אליהו או אחר. לדעתנו אין שום קשר בין אליהו לחידוש הסנהדרין ולדעת הרמב"ם אין אליהו יכול לסמוך ככל מקרה. ובענין זה שאין אליהו ולא משיח יכולים לסמוך לא חלה שום תפנית ושום תזווה במחשבתו של הרמב"ם מתחילה ועד סוף. שכן בפירוש המשנה בסנהדרין פ"א מ"ג (מהדורת קפאח) כתב — לפי שאם לא תאמר כן (=חידוש הסמיכה ע"י הסכמת החכמים) לא תהא אפשרית מציאות בי"ד הגדול לעולם לפי שצריך כל אחד מהם שיהא סמוך בלי ספק והרי כבר הבטיח ה' בשיבתם באומרו ואשיבה שופטיך כבראשונה. ושמא תאמר שהמשיח ימנה אותם ואף על פי שאינם סמוכים הרי זה מוכחש לפי שכבר בארנו בהקדמת ספרנו זה שהמשיח לא יוסיף בתורה ולא יגרע ממנה לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבע"פ. ואני סבור שהסנהדרין תשוב לפני התגלות המשיח וזה יהיה מסימניו אמר ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועצין כבתחילה ואחרי כן יקרא לך עיר הצדק וכו'.

ומה שכתב הרמב"ם שכבר בארנו בהקדמת ספרנו זה, הנה לא כתב שם על משיח אלא על נביא, והאמת יורה דרכו שכונת הרמב"ם שבין משיח בין נביא אינם יכולים להוסיף או לשנות דבר. ואלו היה אליהו שהוא סמוך יכול לסמוך, לא היה הרמב"ם כותב שלא תהא אפשרית מציאות בי"ד הגדול לעולם ללא חידוש הסמיכה ע"י הסכמת החכמים, שהרי מציאות זו כן אפשרית ע"י שאליהו יסמוך. אלא שברור שאין אליהו יכול לסמוך. ועוד שלדבריך הדבר תלוי בשאלה אם הוא סמוך או לא, ואם כן יכול היה הרמב"ם לכתוב בפשטות שהמשיח לא יסמוך משום שאינו סמוך, אלא שברור שהן אליהו הנביא והן המשיח לא יסמכו.

וענין זה של ביאת אליהו הוא במשנה האחרונה של מסכת עדויות — אמר ר' יהושע מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני שאין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב אלא וכו'. וכתב שם הרמב"ם (מהדורת קאפח) — לא נשמע משה לשון זה אלא נשמע ממנו הענין לפי שמשה הודיע ביאת המשיח מפורש בתורה אם יהיה נדחף בקצה השמים, ושב ה' אלקיך ומל ה' אלקיך וזולת אלה וכן הודיעם בשם ה' במה שיקדם לפניו וגורמיו ושיבוא לפניו איש יכשיר לפניו את העולם והוא אליהו והודיעם

* ראה: המאמר "על שיטות בחידוש הסנהדרין". ברקאי ג', ע' 112.

שאותו האיש לא יוסיף ולא יגרע בתורה אלא יסלק מעשה העול בלבד ואין בזה מחלוקת ולא הכחשה אבל היתה המחלוקת במהות העול שיסלק וכו'.

הרי שסבר הרמב"ם שאלהיו יבוא לפני המשיח, וכן סבר שהנביא שיבוא לפני המשיח הוא אלהיו עצמו, ובכל זאת כתב שלא יוסיף ולא יגרע בתורה, וזוהי בדיוק נמרץ לשונו בסנהדרין ובנימוק זה דחה שם את האפשרות שמשיח או נביא יחדשו את הסמיכה, ובדיוק מלים אלו כתב לגבי אלהיו, הרי שדעת הרמב"ם שהלכה למשה מסיני שאלהיו לא יסמוך בין יבוא לפני ביאת המשיח בין יבוא אח"כ, בין אם הוא אותו אלהיו בין אחר. ולכן לדעתו לא תתכן מציאות בי"ד הגדול לעולם, ואפילו לאחר ביאת המשיח ולאחר ביאת אלהיו, ללא חידוש הסמיכה ע"י הסכמת החכמים.

ולא תוכל לומר שחזר בו בעדויות ממה שכתב בסנהדרין כיון שגם בבכורות פ"ד מ"ג (מהדורת קפח) כתב — וכבר בארנו בתחילת סנהדרין שאין נקרא בי"ד סתם אלא סמוך בארץ ישראל בין שהיה סמוך מפי סמוך או בהסכמת בני ארץ ישראל למנותו ראש ישיבה לפי שבני ארץ ישראל הם הנקראים קהל וכו'.

הרי שגם לאחר שכתב שהנביא שיבוא לפני המשיח הוא אלהיו עצמו עדיין החזיק בדעתו שהסמיכה תחזור רק ע"י הסכמת החכמים. וכל שכן אם נאמר שבסוף הלכות מלכים הוא מסופק אם הנביא שיבוא לפני המשיח הוא אלהיו או אחר כל שכן שבדאי ובודאי שאותו נביא לא יוכל לסמוך.

ובחבורו בהלכות סנהדרין פ"ד הי"א כתב את ענין חידוש הסמיכה אלא שבסוף ההלכה כתב "והדבר צריך הכרע". והוצעו הרבה פרושים על מה מוסב "והדבר צריך הכרע", אולם לדעתינו אפילו אם מלים אלו מוסבות על ענין חידוש הסמיכה, אין פירוש הדבר שהרמב"ם נסתפק באפשרות זו, כיון שכידוע אין הרמב"ם מאלו הכותבים חידושים על מנת שלא להשאיר את הנייר חלק, ואלו נסתפק לו לא היה כותב כלל ענין זה ומטריד את המעינים בדברים מסופקים, אלא שמנהגו של הרמב"ם בכל מקום שכותב דבר שאינו מפורש לכתוב "נראה לי", ולכן כאן שכתב חידוש מחמת השקפתו הכללית על עניני נבואה, אלהיו ומשיח כתב "והדבר צריך הכרע" כיון שיש בעלי השקפות אחרות, אבל לו עצמו לא היה שום ספק שלא קיימת כלל שום דרך אחרת לחידוש בי"ד, לא ע"י אלהיו ולא ע"י משיח, אלא בדרך זו בלבד.

ולרבותינו הראשונים שחיו בסך הכל שנים-שלושה דורות לאחר הרמב"ם היה ברור לחלוטין שלדעת הרמב"ם אפשר לחדש את הסמיכה הלא הם המאירי על המשנה בסנהדרין שם, הכפתור ופרח פ"י, ובעל התוס' מאנגליה, ר' יעקב חזן מלונדריש (=לונדון) בספרו עץ חיים בהלכות דיינים פ"ג. וכל אלו לא העירו כלום על דברי הרמב"ם, והיינו שהסכימו אתו שאפשר לחדש את הסנהדרין. וכן הרשב"א בחידושי ב"ק דף לו מביא את הרמב"ם ומסתפק בדבריו, ולכן אפשר לדון מהי דעת הרשב"א, אולם אין שום ספק שהרשב"א הבין שלדעת הרמב"ם אפשר לחדש את הסמיכה.

ולכן עלה בידינו שלדעת הרמב"ם, הכפתור ופרח, והמאירי ועץ חיים, שאפשר לחדש את הסמיכה. ואולי גם דעת הרשב"א כן.

וכן היתה דעתו האחרונה של מרן הראי"ה קוק זצ"ל במכתבו מה' כסליו

תרצ"ה, בסך הכל, כמה חודשים לפני פטירתו, שנדפס בספר ואשיבה שופטיך עמ' לר"ח (וכן בחוברת מאור גליון א' תשמ"ד עמ' 17) שכתב — שמצד הויכוח בגופי הלכות יש לנו אפשרות להראות פנים להצד הנוטה כלפי ה'הן בכל זה אינני רואה שום אפשרות של כינוס הדעות בין חכמי ישראל בדורנו הלקוי אולי יותר מכל הדורות מהקטגוריא שבין ת"ח וכו'.
הרי שהסכים שאפשר לחדש את הסמיכה אלא שלשם כך דרושה אהבה ואחווה ושלוש ורעות בין ת"ח וזה כידוע חזון לא נפרץ.

ועוד יש לנו עדות מפי כתבם של שני עדים נאמנים שמרן הראי"ה רצה ונסא לחדש את הסמיכה והסנהדרין, הלא הם הרב מימון בספרו חידוש הסנהדרין במדינתנו המתחדשת פרק תשיעי, והרב צבי מקובסקי בספרו ואשיבה שופטיך בכמה מקומות ובמיוחד בעמ' פה שכותב שם שדיבר עמו בפרטות בשאלה אם מספיק רוב או דוקא כל והעיד שמרן הראי"ה הסכים בפה מלא כי לאו דווקא כל אלא רובו ככולו.

ומסקנא דמילחא שאין ספק באפשרות לחדש את הסנהדרין וממילא מוטלת עלינו החובה לקיים מצוה זו כשם שמוטלת עלינו החובה לקיים כל מצוות התורה כולן ואסור לבטל מצות עשה בידים כל שכן שבמצוה זו תלוי קיומן של עוד כמה מצוות.

ונסיים בדבריו הנמרצים של הרמב"ם באגרת השמד עמ' קיט (מהדורת קפח) — אבל אותם שמשלים עצמם ואומרים שיעמדו במקומם עד שיבוא המלך המשיח לארץ המערב ואז יצאו וילכו לירושלים איני יודע איך יבטל מהם השמד הזה אלא עוברים הם ומחטיאים זולתם ועל כיוצא בהם אמר הנביא וירפאו את שבר בת עמי על נקלה לאמר שלום שלום ואין שלום כי אין זמן לביאת המשיח כדי שיתלו בו ויאמרו עליו הוא קרוב או רחוק וחייב המצוות אינו תלוי בביאת המשיח (וכן בנביא או כאלהיו כפי שהוכחנו). אלא אנו מחויבים להתעסק בתורה ובמצוות ונשתדל לעשותן בשלמות ואחר שנעשה מה שאנו מחויבים אם יזכנו ה' אנו או בנינו או בני בנינו לראות המשיח הרי זה טוב יותר ואם לאו לא הפסדנו כלום אלא הרווחנו בעשיתן מה שאנו מחויבים.

וכך גם אנחנו מחויבים בכל הזמנים כולל זמנינו זה במצוות התלויות בסמיכה ובי"ד ללא שום תלות בנביאים ומשיחים שאין זמן לבואם. וזה חלק משיטתו הכללית והעקבית של הרמב"ם שאנו מחויבים בכל המצוות כולן, ללא שום יוצא מן הכלל, בכל הדורות כולם, גם כן ללא שום יוצא מן הכלל, ואין שום מצוה שהיא שתלוי קיומה באיזה דור שהוא בגלוי על טבעי או נבואי אלא כל המצוות כולן נתונות בידנו לקיימן בדרך הטבע בעולמנו זה באופן רגיל פשוט וטבעי.

ונרמוז שזו גם תפיסתו של הרמב"ם בגאולה שאינה אלא החזרת הנורמליזציה בהלכה בדרכים טבעיות לגמרי ללא שום התערבות ניסית. עיין למשל בהלכות מלכים פ"א ה"ד ברפוס רומי (כי ברגילים שובש לבלי הכר) ודי ברמוז זה.

וכנוגע לפרסום הדברים איננו חושבים שיש טעם בפרסום דברים שממילא אין שומע להם. כך נראה לנו ומר יעשה הטוב בעיניו.
שנה טובה ומבורכת וגמר חתימה טובה לך ולביתך.

ג.ב. הרלב"ח אמנם מערער על הקטע הנוסף בסנהדרין בטענה שלא ידוע לנו מה היתה המהדורה האחרונה, אבל היום כשיש בידינו עצם כתב יד קודשו של הרמב"ם וכת"י זה היה גם בידי ר' אברהם בנו וכן בידי ר' דוד נכדו, לא יערער בזה אלא מי שיודע את האמת ומתכוון למרוד בה.הנ"ל.

דוד בר חיים. אליצור סגל

ב

ירושת"ו. ז"ך תשרי ה'תשמ"ז

לכבוד חביבי ה"ר אליצור סגל וה"ר דוד בר-חיים, שיחיו,

השלוי והברכה.

מכתבכם החשוב קיבלתי, תשואות חן-חן לכם יקיריי. ישנן אמנם כמה נקודות שאותו "עידנא דריתחא" של "האי צורבא מרבנן דרתח" (תענית ד.) כנראה לא היה עת רצון לקולטן, וגם נקודות נוספות שנתחדשו בזכות הקריאה באגרתכם, שרצוני לעמוד עליהן הפעם.

רואה אני במכתבכם שמנוי וגמור אצלכם שלפי דעת הרמב"ם ברור הדבר שאליהו לא יחדש את הסמיכה. כמובן, מסכים אני אתכם. (איך אפשר לחשוב אחרת?) אבל אין זה פוטרנו מלשאול "למה?". כפי שהבאתי במאמרי מהקדמת הרמב"ם למשנה תורה ("אליהו ובית-דינו"), אליהו בעצמו בודאי סמוך, וא"כ נשאלת השאלה למה לא יוכל לסמוך גם אחרים? (מילא משיח לא יוכל לסמוך כי הוא נשמה חדשה, אבל השאלה לגבי אליהו שכבר נסמך בחיי-חיותו.) הבנתי שאתם תולים את הסיבה במשנה סוף עדיות המגדירה את תפקיד אליהו לעתיד לבוא, כלומר כך מקובלנו הלכה למשה מסיני שזה (=חידוש הסמיכה) לא יהיה חלק מתפקיד אליהו הנביא. ושוב אני אומר לכם שבתור מקור לרמב"ם לשלול אפשרות חידוש הסמיכה מאליהו, הראיה מהמשנה בעדיות די קלושה. וכדי שתיווכחו כמה היא קלושה, אשאל אתכם את השאלות הבאות: א) הרדב"ז בהלכות מלכים יב, ב כותב: "יעמוד נביא לישראל וגו', דכתיב לפני בוא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות וגו', ואני סובר שהוא יסמוך סמוכים בא"י כאשר כתבתי בהלכות סנהדרין ע"ש". לפי דבריכם יוצא שהרדב"ז חולק על דעת החכמים במשנה עדיות המגבילים ומגדירים את תפקיד אליהו כמשים-שלום ותו לא. האם יש פוסק בעולם שיצעד צעד כזה? ב) לדבריכם שהמשנה בעדיות היא הגדרה בלעדית וממצה של תפקידי אליהו הנביא, איך יפרנס הרמב"ם כל אותן משניות שתומות: "יהא מונח עד שיבוא אליהו" (ב"מ א,ח); "לא יגע בהן עד שיבא אליהו (שם ב,ח), וכו'?" וקשה לומר דכולהו אזלי דלא כרבנן דעדיות. בעל כרחין שההלכה למשה מסיני

השנויה במשנה שלהי עדיות מתיחסת אך-ורק למה שנקרא בלשוננו היום "תחום יחסי אנוש", אבל איננה נוגעת נגיעה כלשהי בתפקיד אליהו כ"יועץ משפטים". ולכן אומר אני, הדרא קושיא לדוכתה, מנין לרמב"ם שאדרת "מחדש הסנהדרין" נפלה מעל אליהו?

במאמרי כתבתי שיהא הטעם או מפני שיסבור הרמב"ם שאלהו יבוא אחרי המשיח (כידוע הדיוק בהרחמן לברית-מילה, שקודם אומרים "הרחמן הוא ישלח לנו משיחו" ואח"כ "הרחמן הוא ישלח לנו כהן צדק") או מפני שיסבור שלא יהיה אליהו עצמו אלא אליהו אחר. ואתם סתרתם ראייתי מהלכות מלכים כי מצאתם מפורש בפהמ"ש עדיות שאלהו יבוא קודם המשיח (אם-כי לא לגמרי נסתרה דרכי כי אין שום הכרח בפהמ"ש שם שמדובר באלהו עצמו ולא אליהו אחר, מ"מ בפשוטות מודינא כי צדקתם). כעת הדרנא בי, ונראה לי שהפשט בהלכות מלכים יב, ב "ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו" אחר לגמרי, שדעת איזה חכמים במדרש שאלהו ימלא תפקיד של מבשר, כלומר הוא יבוא לפני ביאת המשיח לבשר את בואו, אבל לא כולם סוברים כך, כי אין זה מעיקר תפקידו של אליהו אלא כמו שכתב לעיל "לישר ישראל ולהכין לבם וכו'", ותפקיד של מבשר הינו דבר נוסף. (ועי' בפ"י הראב"ד שילהי עדיות: "ולבשר אותם על ביאת הגואל וזה יום אחד לפני ביאת המשיח והיינו דכתיב הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא וגו'").

לכן, כשכולנו מסכימים שאלהו עצמו יבוא לפני המשיח, ושאינן המשנה בעדיות ממצה עד תומם את כל תפקידי אליהו הנביא, מנין הוודאות של הרמב"ם שאלהו לא יוכל לחדש הסמיכה?

כאן (כפי שאמרתי לכם בשעה ששוחחנו) יש לי הרהורי דברים. יתכן שהרמב"ם סבור שמבחינה הלכתית אין אליהו נחשב עתה ל"סמוך" כי בשעה שעלה בסערה השמימה פקע הימנו שם "סמוך". (משא"כ הרלב"ח והרדב"ז ודעימייהו יסברו שגם עתה נחשב לסמוך.) ויש לדמות הא מילתא למה שכתבו האחרונים בענין אשת אליהו אם היתה מותרת להינשא לאחר או שמא עדיין עגונה לבעלה, ותלוי בשאלה אם עליית אליהו חשובה מיתה או לא. [ראה קובץ שיעורים לר' אלחנן וסרמן ח"ב סימן כח ע"פ פסקי מהרא"י, ובארוכה במבשר טוב לר' מאיר אייזיקזאהן (ברוקלין תשל"ה) סימן עה. ויש להעיר מאמונות ודעות לרס"ג, המאמר השביעי. וע"ע חידושים וביאורים בש"ס לארמו"ר מליובאוויץ ח"א סימן מב. ואכמ"ל.] ואף כי לכאורה ירט בפנינו הדרך כשפסק הרמב"ם בהלכות טומאת מת א, יג כסוגיא דב"מ קי"ד: "לאו כהן הוא מר?!?" (ראה כסף משנה שם), הרי ישנו חילוק פשוט בין כהונה לסמיכה. קדושת כהונה היא תולדותית-תורשתית ולא תפקע כל זמן שלא נתחללה, משא"כ סמיכה שתלויה בשכל הנקנה (וכהא דמסופר בחוני המעגל בתענית כג סע"א) מסתבר לומר כי יפקע הימנו השם "סמוך" בשעת מיתה. ואפילו לכשתרצה לומר שאלהו עצמו נקרא סמוך, יש לצדד שלא יוכל לפעול חלות באחרים להסמיכם, משום דכתיב "במתים חפשי, כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוות" (נדה סא:). (דלא כספר חסידים שרבינו הקדוש וכל אפילו להוציא אחרים ידי חובת קידוש, ראה גליון הש"ס כתובות קג.

ורמב"ן סו"פ ויחי). ויש לחזק סברא זו ע"פ חקירת האחרונים (עי' מנ"ח מצוה תצא ומשנת יעב"ץ לר' בצלאל זולטי, חחו"מ סימן ז סק"ג) במהות הסמיכה עצמה אם נחשבת למעשה בית-דין ובתורת "משפט" או לא. וכמה נפקותות לדינא ישנן: אם קרוב יכול לסמוך, ואם אפשר לסמוך בלילה ובשבת, וכו'. יתכן שהרמב"ם סובר שסמיכה בתורת משפט ולכן אליהו נפסל מלסמוך, והרלב"ח והרדב"ז דפליגי עליה סברי שסמיכה אינה בתורת משפט, וגם אליהו יוכל לסמוך.

וכל אותם המשניות שכתוב בהן "עד שיבוא אליהו", נראה שאין כוונתן לומר שעם ביאתו יתהווה שוב פעם מצב של "אליהו ובית-דינו" כבראשונה, כי אליהו לא ישמש דיין כלל, רק בתורת נביא יאר עינינו בתורה, ואנשים אחרים יפסקו ההלכות והם יהיו הדיינים. כנלפע"ד. המצפה לישועה.

— הרב בצלאל נאור.

גב. כיון דאתינן להאי מתניתא דשליה עדיות, נימא בה מלה דשפירא: כל האריכות בפהמ"ש לרמב"ם שם "ואין בזה מחלוקת ולא הכחשה, אבל נפלה המחלוקת ברעות שיסיר מה הם וכו'" באה לשיטתיה בהקדמה לפהמ"ש ליישב מה שכתב שם שלא תפול מחלוקת בהלכה למשה מסיני. (וצ"ע למה לא הזכיר הך דעדיות ברשימת ההלכות שם.) ועי' שו"ת חוות יאיר סימן קצב.

הנ"ל